

досліджень. Його слід розглядати у різних аспектах як наслідок припинення житлових правовідносин, санкцію та примусове виселення. Законодавство України у сфері виселення не відповідає розвитку сучасних суспільних відносин виселенню, а тому потребує оновлення.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків : закон України від 05.04.2017 № 1999-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1999-19> (дата звернення: 06.04.2019).

2. Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті : закон України від 03.06.2014 № 1304-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1304-18> (дата звернення: 06.04.2019).

3. Forced Evictions : Fact Sheet No. 25/Rev.1.. New York and Geneva : United Nations, 2014. P. 58. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FS25.Rev.1.pdf> (дата звернення: 06.04.2019).

Одержано 10.04.2019

УДК 347.9+347.23

Олена Ігорівна АНТОНЮК,

доцент кафедри менеджменту охорони здоров'я

Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (м. Київ),

доцент кафедри цивільного права і процесу

Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця),

старший партнер Юридичної фірми «О2»,

кандидат юридичних наук, доцент;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1825-3981>

СУДОВА ЮРИСДИКЦІЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ ІЗ СУБ'ЄКТАМИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Правильне вирішення питання юрисдикції справи є важливим для забезпечення конвенційного права на справедливий суд. Відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. Остання вимога щодо суду, встановленого законом, передбачає дотримання правил юрисдикції.

Питання розмежування цивільної, господарської і адміністративної юрисдикції у спорах з приводу законності індивідуальних актів органів державної влади та місцевого самоврядування щодо передання у власність чи користування земельної ділянки є проблемним у судовій практиці з огляду на участь у спорі суб'єкта публічного права, законність рішення якого є предметом спору.

Нерідко вирішення питання юрисдикції ускладнюється залученням суб'єкта, якому була передана земельна ділянка на відповідному праві, у процесуальному статусі третьої особи, яка не заявляє самостійні вимоги на предмет спору (а не сторони). Проте, хоча у позові про незаконність акту суб'єкта публічного права та його скасування не йдеться про покладення певного обов'язку на таку особу, однак фактично вирішується питання законності отримання цією особою земельної ділянки у власність чи користування. Тому слід погодитися з роз'ясненням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо цивільної юрисдикції спору у тому випадку, якщо позов безпосередньо стосується права власності третіх осіб (пункт 8 Інформаційного листа ВССУ № 24-150/0/4-13 від 28 січня 2013 р. «Про практику застосування судами законодавства під час розгляду цивільних справ про захист права власності та інших речових прав»).

Аналогічна правова позиція була викладена Великою Палатою Верховного Суду (далі – ВП ВС) у постанові від 16 травня 2018 року № 911/4111/16 за позовом ПАТ «Обухівське» до Головного управління Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру у Київській області про визнання недійсним наказу та скасування державної реєстрації права власності й запису в Поземельній книзі. ВП ВС зауважила на тому, що позивач звернувся до господарського суду з позовом про визнання недійсним наказу ГУ Держгеокадастру, яким надано земельну ділянку у власність фізичній особі, скасування державної реєстрації відповідного права власності та запису в Поземельній книзі, тому такий спір є приватноправовим і за суб'єктним складом сторін підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства, оскільки його вирішення впливає на права та обов'язки цієї фізичної особи. При цьому доводи суду апеляційної інстанції, що власник спірної земельної ділянки (фізична особа) не був зазначений позивачем під час подання позову як відповідач, оскільки спірна земельна ділянка не була виділена в натурі на місцевості й знаходиться у володінні та користуванні ПАТ «Обухівське», не є підставою для розгляду спору господарськими судами, адже предмет спору безпосередньо стосується прав і обов'язків такої фізичної особи.

Під час вирішення питань юрисдикції спорів, що розглядаються, доцільно враховувати роз'яснення щодо переліку справ, які належать до цивільної і господарської юрисдикції, наведене у пункті 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 4 «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ».

Конституційний Суд України висловив достатньо категоричну позицію з приводу досліджуваного питання у рішенні від 1 квітня 2010 р. № 10-рп/2010, зауваживши, що *при вирішенні сільськими, селищними, міськими радами питань розпорядження землями територіальних громад, передачі земельних ділянок комунальної власності у власність громадян та юридичних осіб, надання земельних ділянок у користування із земель комунальної власності, вилучення земельних ділянок із земель комунальної власності ці ради діють як суб'єкти*

владних повноважень; до публічно-правових спорів, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів, належать і земельні спори фізичних чи юридичних осіб з органом місцевого самоврядування як суб'єктом владних повноважень, пов'язані з оскарженням його рішень, дій чи бездіяльності.

Разом з тим, земельні спори є неоднорідними, з огляду на наявність земельних правовідносин приватноправового і публічного характеру. Зокрема, у пункті 1 постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 17 травня 2011 р. № 6 «Про деякі питання практики розгляду справ у спорах, що виникають із земельних правовідносин» зазначено, що земля та земельні ділянки є об'єктами цивільних прав, а держава та територіальні громади через свої органи беруть участь у земельних відносинах з метою реалізації цивільних та інших прав у приватноправових відносинах, тобто прав власників земельних ділянок. При цьому органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування у правовідносинах щодо розпорядження земельними ділянками державної та комунальної власності діють як органи, через які держава або територіальна громада реалізують повноваження власника земельних ділянок. У таких відносинах держава або територіальні громади є рівними учасниками земельних відносин з іншими юридичними та фізичними особами, у тому числі з суб'єктами підприємницької діяльності. Індивідуальні акти органів держави або місцевого самоврядування, якими реалізуються волевиявлення держави або територіальної громади як учасника цивільно-правових відносин і з яких виникають, змінюються, припиняються цивільні права і обов'язки, не належать до правових актів управління, а спори щодо їх оскарження мають приватноправовий характер, тобто справи у них підвідомчі господарським судам. Правовідносини у сфері використання і охорони земель, врегульовані розділами VI та VII ЗК України, можуть мати як приватноправовий, так і публічно-правовий характер (глави 29, 30, 33), а тому спори, що з них виникають, можуть залежно від їх правового характеру та складу учасників вирішуватися за правилами адміністративного чи господарського судочинства.

Схожий підхід відображений й у пунктах 6, 7 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 1 травня 2013 року № 3 «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ», в яких зазначається, що суд має з'ясувати: 1) чи є спір приватноправовим або публічно-правовим; 2) чи виник спір із відносин, урегульованих нормами цивільного права, чи пов'язані ці відносини зі здійсненням сторонами цивільних або інших майнових прав на земельні ділянки на засадах рівності; 3) чи виник спір щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень при реалізації ним управлінських функцій у сфері земельних правовідносин. Відповідно до цього спори, що виникають із земельних відносин, у яких хоча б однією зі сторін є фізична особа, незважаючи на участь у них суб'єкта владних повноважень, згідно зі ст. 15 ЦПК розглядаються у порядку цивільного судочинства. Це стосується, наприклад, позовів про надання чи передачу земельної ділянки у

власність або користування чи невирішення цих питань, припинення права власності чи користування землею (ст. 116, 118, 123, 128, 131, 144, 146, 147, 149, 151 ЗК та інші), крім спорів, передбачених ч. 1 ст. 16 «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», про цивільну відповідальність за порушення земельного законодавства (ст. 210, 211 ЗК), про повернення самовільно зайнятих земельних ділянок (ст. 212 ЗК).

Низку правових позицій з питань розмежування судової юрисдикції земельних спорів висловила ВП ВС.

Зокрема, у постанові від 26 червня 2018 року у справі № 902/517/17 ВП ВС зазначила, що якщо у результаті прийняття рішення порушено право особи на земельну ділянку, то спір стосується приватноправових відносин і підлягає розгляду в порядку цивільного чи господарського судочинства залежно від суб'єктного складу сторін спору.

У постанова від 2 квітня 2019 року № 916/2864/17 ВП ВС зауважила на тому, що розпорядження органу місцевої влади у сфері земельних відносин може оспороватися з точки зору його законності, а вимога про визнання такого акта незаконним – розглядатися в порядку цивільного або господарського судочинства, якщо за результатом його реалізації у фізичної чи юридичної особи виникло право цивільне й спірні правовідносини, на яких ґрунтується позов, мають приватноправовий характер. У такому випадку вимогу про визнання незаконним розпорядження можна розглядати як спосіб захисту порушеного цивільного права за статтею 16 ЦК України та пред'являти до суду для розгляду в порядку цивільного або господарського судочинства, якщо фактично підірвуть і метою пред'явлення позовної вимоги про визнання розпорядження незаконним є оспорування цивільного права особи.

Кілька постанов ВП ВС ухвалила у справах щодо оскарження рішень суб'єктів публічного права стосовно надання дозволу на розробку технічної документації із землеустрою. Зокрема, у постанові від 19 червня 2018 року у справі № 922/2383/16 ВП ВС був зроблений висновок про те, що спори щодо оскарження рішень органів місцевого самоврядування стосовно надання дозволу на розробку технічної документації із землеустрою щодо встановлення меж земельної ділянки в натурі для експлуатації та обслуговування будівель і споруд мають приватноправовий характер. Однак у постанові від 19 червня 2018 року у справі № 922/864/17 ВП ВС дійшла висновку про те, що оскаржуване розпорядження райдержадміністрації на розробку технічної документації із землеустрою щодо встановлення меж земельних ділянок у натурі (на місцевості) для подальшої її передачі в оренду було прийнято райдержадміністрацією під час здійснення нею владних управлінських функцій відповідно до статті 13 Закону «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)». Оскільки у спірних відносинах райдержадміністрація реалізовувала свої контрольні функції у сфері

управлінської діяльності, то спір у цій справі належить до юрисдикції адміністративного суду.

Отже, під час визначення юрисдикції зазначеної категорії справ слід враховувати те, що спори з приводу земельних відносинах можуть бути як публічно-правовими, так і приватноправовими (цивільними, господарськими). При здійсненні повноважень власника землі відповідач – суб'єкт публічного права є рівноправним суб'єктом земельних відносин, дії якого спрямовані на реалізацію права розпоряджатися землею, що обумовлює цивільну чи господарську юрисдикцію таких спорів залежно від суб'єктного складу. Вимога про визнання незаконним відповідного індивідуального акту має пред'являтися до суду для розгляду у порядку цивільного або господарського судочинства, якщо підґрунтям і метою пред'явлення позовної вимоги про визнання індивідуального акту суб'єкта публічного права незаконним є оспорування цивільного права особи щодо земельної ділянки. Під час визначення юрисдикції справ слід виходити з: суті права та (або) інтересу, за захистом якого звернулася особа; заявлених вимог; характеру спірних правовідносин; обставин у справі; суб'єктного складу правовідносин. Якщо суб'єктом спірних правовідносин є фізична особа, то справа належить до цивільної юрисдикції і у тому випадку, коли така особа залучена до участі у справі як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору.

Одержано 11.04.2019

УДК 347.925

Оксана Григорівна БОРТНІК,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7816-0387>

ПРОЦЕСУАЛЬНІ УГОДИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДОГОВІРНОГО СПОСОБУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Приватноправовий метод забезпечується, насамперед, використанням засобів, які мають джерелом юридичну свободу її учасників, що визначає вільний вибір варіантів правової поведінки, а також регулює суспільні відносини на засадах домовленості учасників правовідносин. Збільшення частки диспозитивних способів та прийомів правового регулювання відносин у публічній сфері цивільного судочинства обумовлено урахуванням приватного інтересу у виникненні, реалізації та припиненні процесуальних правовідносин, а також правової природи тих відносин, які є об'єктом судового розгляду. Зазначене впливає з основних засад діяльності правової держави, в якій забезпечення верховенства права зобов'язує враховувати баланс приватних і публічних